

A. ΒΕΡΓΕΤΗ, 2009

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΠΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 :ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 1/6

Η μελέτη των φαινομένων κρίσης στην οικογένεια είναι πάντοτε επίκαιρη, καθώς τα περισσότερα από αυτά είναι αναμενόμενα και συνδέονται με την ατομική ανάπτυξη των μελών της-και τα στάδια εξέλιξης που διέρχεται η ίδια η οικογένεια ως μονάδα. Σε κάθε στάδιο εξέλιξης της οικογένειας τα μέλη της έρχονται αντιμέτωπα με νέα αιτήματα για αναθεώρηση των συνηθειών και των οικείων τρόπων τους και για προσαρμογή σε νέες ή και μεταβαλλόμενες καταστάσεις ζωής. Ο αριθμός, το είδος και η συχνότητα ανάδυσης των νέων αυτών αιτημάτων καθορίζουν και διαφοροποιούνται ανάλογα με το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο προέλευσης και το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο αναφοράς κάθε οικογένειας.

- Οι περισσότερες οικογένειες, αξιοποιώντας τους πόρους που διαθέτουν τα μέλη τους και αυτούς που διαμορφώνονται από τους ενδοοικογενειακούς δεσμούς και τα δίκτυά τους στην κοινότητα, αποκρίνονται με επάρκεια στα αιτήματα αυτά χωρίς την παρέμβαση ειδικών. Καθώς όμως οι οικογένειες διαφέρουν μεταξύ τους λόγω των διαφορετικών συνθηκών υπό τις οποίες ζουν και επηρεάζονται, ορισμένες δυσκολεύονται να εξοικειωθούν σε νέες κοινωνικές συνθήκες ή αποτυγχάνουν στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν πρωτοεμφανιζόμενα, απροσδόκητα προβλήματα.
- **«Κατάσταση κρίσης»** χαρακτηρίζεται η ειδική συνθήκη στην οποία εισέρχεται ένα άτομο που αντιμετωπίζει αδιέξοδα στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς με αποτέλεσμα να χάνει τη λειτουργικότητα και την ικανότητα για προσαρμογή και έλεγχο στη ζωή του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 2/6

- Η εμφάνιση μιας «κρίσης» στην οικογένεια οφείλεται σε ένα ή περισσότερα γεγονότα, τα οποία εμπεριέχουν έντονο άγχος, - τα λεγόμενα «**στρεσογόνα γεγονότα**» - και εξαρτάται από τη σημασία που αποδίδει το άτομο-μέλος ή η οικογένεια σε αυτά σε συνάρτηση με τις ικανότητες τους και τη διαθέσιμη κοινωνική υποστήριξη για την αντιμετώπιση προβλημάτων.
- Άτομα και οικογένειες μπορούν να βρεθούν σε μία κατάσταση κρίσης όταν αντιλαμβάνονται ότι ένα γεγονός ή μια σειρά γεγονότων είναι δύσεπίλυτα και υπερβαίνουν τους πόρους/ης δυνατότητες τους να αντεπεξέλθουν.
- Τα δίκτυα της οικογένειας και το περιβάλλον ασκούν καθοριστική επίδραση στην πρόσληψη μιας κατάστασης ως κρίσης και στη σοβαρότητα της, και ταυτόχρονα συνιστούν το πλαίσιο εντός του οποίου αντιμετωπίζεται η κρίση (διαθέσιμοι πόροι και συνθήκες πρόσβασης σε αυτούς).
- Η **κοινωνική εργασία** όντας ταυτισμένη με τη μελέτη, πρόληψη και παρέμβαση για την επανόρθωση δυσλειτουργικών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των προσώπων και του περιβάλλοντος τους, **έχει από πολύ νωρίς εμπλακεί ενεργά στη μελέτη και την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης.**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 3/6

Ο κύριος σκοπός της (η επίλυση προβλημάτων που περιορίζουν άτομα, οικογένειες και ομάδες στην επαρκή εκπλήρωση βασικών κοινωνικών ρόλων, όπως αυτοί προσδιορίζονται από το περιβάλλον τους) συνάδει ή και συμπίπτει με την ουσία του στόχου υπηρεσιών και προγραμμάτων αντιμετώπισης ατόμων και οικογενειών σε κατάσταση κρίσης.

Η παρέμβαση στην κρίση αποτελεί μία κύρια προσέγγιση στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και σε ποικίλες κοινωνικές υπηρεσίες έρχονται αντιμέτωποι σχεδόν καθημερινά με άτομα ή οικογένειες που βιώνουν καταστάσεις κρίσης.

Χρησιμοποιούν ποικίλες παρεμβάσεις:

για επανόρθωση (corrective crisis intervention),

για προστασία από αιμομιξία, κακοποίηση (protective crisis intervention),

για πρόληψη (preventive crisis intervention),

για κοινωνική υποστήριξη (social support intervention in crisis situations),

για καταστάσεις κρίσης στο σχολείο (school crisis intervention),

για κρίσεις σχετικά με προβλήματα σωματικής-ψυχικής υγείας (crisis intervention in health - related and mental health - related crisis) κ.ά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 4/6

• Τις τελευταίες δεκαετίες, στον διεθνή χώρο της κοινωνικής εργασίας έχουν αναπτυχθεί διάφορα **μοντέλα βραχείας παρέμβασης σε κρίση**, τα οποία στοχεύουν να συμβάλουν στη διαμόρφωση μιας κατά το δυνατόν περισσότερο αποτελεσματικής πρακτικής. Επικρατέστερα είναι:

α) το **μοντέλο θεραπείας καταστάσεων κρίσης της N. Golan (1978)**,

β) η **βραχεία παρέμβαση σε οικογενειακή κρίση του H. Parad (1999)**,

γ) η **συστημική παρέμβαση σε οικογενειακή κρίση του K. O'Hagan (1986)** και

δ) το **μοντέλο των επτά σταδίων του A. Roberts (2000)**.

• Στην Ελλάδα, η πρακτική της κοινωνικής εργασίας για τη διαχείριση καταστάσεων κρίσης είναι συχνή και αυξανόμενη, όμως, **η έρευνα για την κρίση ως πρόβλημα και ως διαδικασία παρέμβασης βρίσκεται ακόμη στην αρχή**.

• **Οι φορείς κοινωνικής πρόνοιας** δέχονται συχνά άτομα και οικογένειες σε κατάσταση κρίσης με εμφανή την εξάντληση των πόρων και οι κοινωνικοί λειτουργοί που τις αναλαμβάνουν δοκιμάζονται, αφ' ενός, από την ανεπάρκεια απαραίτητων υποστηρικτικών υπηρεσιών ή προγραμμάτων και, αφ' ετέρου, από τη μη ανάπτυξη μοντέλων προσαρμοσμένων στην ελληνική πραγματικότητα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 5/6

- Οι οικογένειες, στην προσπάθεια τους να προλάβουν την εμφάνιση προβλημάτων που πυροδοτούν οι καταστάσεις κρίσης ή να τα επιλύσουν, χρειάζονται πόρους, οι περισσότεροι από τους οποίους αντλούνται εμμέως από την εκάστοτε κοινωνική πολιτική, ή αποτελούν προϊόντα της.
- Οι οικογενειακές πολιτικές συνιστούν πηγές πόρων εφόσον απευθύνονται σε όλα τα πιθανά σχήματα οικογένειας, μεριμνούν για την πρόληψη εμφάνισης και την πρώιμη αντιμετώπιση μιας σειράς προβλεψιμών καταστάσεων που εμπεριέχουν υψηλά επίπεδα άγχους για μακρύ ή απροσδιόριστο χρονικό διάστημα.
- Παράδειγμα, η φτώχεια, η ανεργία, η σοβαρή ασθένεια, η αναπηρία, η μετανάστευση, το διαζύγιο είναι μερικές από τις περιπτώσεις που συνήθως πυροδοτούν κρίσεις στις οικογένειες.
- Τα μέτρα κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής μπορεί να προβλεπουν ή να μην προβλεπουν, να θέτουν ή να μη θέτουν επαρκείς και κατάλληλους κοινωνικούς πόρους στη διάθεση των ατόμων και των οικογενειών.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 6/6

- Η παρέμβαση της κοινωνικής εργασίας σε καταστάσεις κρίσης συνίσταται σε στρατηγικές, που υιοθετούνται από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας και τους επαγγελματίες-στελέχη τους, για την αντιμετώπισή τους.
- Οι θεωρητικοί της προσέγγισης υπογραμμίζουν τη σπουδαιότητα της δημιουργίας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ επαγγελματία και ατόμων σε κρίση που επιτρέπει την έγκαιρη εκτίμηση της κατάστασης και την άμεση αναχαίτιση της δυσλειτουργικής πορείας της.
- Για την επίλυση αξιοποιούνται στρατηγικές παρέμβασης, όπως η ενεργητική ακρόαση, η εξωτερικευση συναισθημάτων, η αναπλαισίωση αντιλήψεων, η διερεύνηση εναλλακτικών λύσεων, η ενεργοποίηση πόρων, η υιοθέτηση νέων τρόπων αντιμετώπισης προβλημάτων κ.ά., με στόχο το άτομο να ανακτήσει την ομαλή λειτουργικότητά του.
- Η παρέμβαση ολοκληρώνεται με την επιστροφή του ατόμου τουλάχιστον στο επίπεδο λειτουργικότητας που είχε πριν την εμφάνιση της κρίσης.
- Έχει διαπιστωθεί ότι η έγκαιρη παρέμβαση οδηγεί σε επιτυχή αντιμετώπιση κρίσεων, βοηθά το άτομο να αποφυγεί τον κίνδυνο που ενέχει η κρίση και συγχρόνως να αποκτήσει νέες δεξιότητες αντιμετώπισης προβλημάτων.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

- Ως κρίση ορίζεται «η ανατροπή μιας σταθερής κατάστασης». Ο ορισμός αυτός βασίζεται στο αξίωμα βάσει του οποίου μία σταθερή κατάσταση η οποία αποκαλείται ομοιόσταση ή ισορροπία και αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την εκ μέρους του ατόμου ή της οικογένειας εκπλήρωση των βασικών λειτουργιών του/της, μπορεί να διατηρηθεί μέσα από τις επαρκείς προσαρμογές και τρόπους επίλυσης προβλημάτων.
- Όταν το άτομο περιέρχεται σε κρίση (ένα εμπόδιο, δηλαδή σε σημαντικούς στόχους της ζωής του που αδυνατεί να ξεπεράσει με οικείους τρόπους), με αποτέλεσμα την **ανατροπή της ισορροπίας του**.
- Ο Roberts, 2000, αναφέρει ότι **πρόκειται για μια υποκειμενική αντίδραση σε μια στρεσογόνο εμπειρία ζωής, που επηρεάζει τη σταθερή λειτουργικότητα και την ικανότητα προσαρμογής του ατόμου**. Το χαρακτηρίζει δε ως σημείο καμπής, ένα χρονικό ορόσημο. Η ένταση που βιώνει το άτομο αυξάνεται και συγχρόνως ενεργοποιούνται οι κρυμμένες δυνάμεις και οι ικανότητες του.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Το βασικό αίτιο σε μια κατάσταση κρίσης είναι:

ένα τραυματικό ή απειλητικό γεγονός το οποίο συνοδεύεται από δύο απαραίτητες προϋποθέσεις:

- την ατομική αντίληψη για το γεγονός ως αιτία σοβαρής διάλυσης,
- και την ανικανότητα του ατόμου να το αντιμετωπίσει με τους συνηθισμένους τρόπους επίλυσης προβλημάτων.

Τα στοιχεία που συνθέτουν μια κατάσταση κρίσης είναι:

- α. το απειλητικό γεγονός,
- β. το ευάλωτο στάδιο,
- γ. το εκλυτικό γεγονός,
- δ. το στάδιο ενεργού κρίσης
- ε. το στάδιο επίλυσης

Ο ΟΡΟΣ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Στην κοινωνική εργασία ο όρος κρίση αποδίδεται ως μια υποκειμενική εμπειρία συναισθηματικής διαταραχής και αλλαγής, αλλά και ως διαταραχή σε βασικούς κοινωνικούς θεσμούς που συνδέονται με ένα απειλητικό κοινωνικό γεγονός. Δηλαδή **μια κατάσταση κρίσης προκύπτει από ένα απειλητικό γεγονός ή μια σειρά στρεσογόνα γεγονότα και από τις αντιλήψεις και τις αντιδράσεις των ανθρώπων προς αυτά.**

Η πρώτη αναφορά στην κρίση εντοπίζεται τον 4ο Π.Χ. αιώνα, όταν ο Ιπποκράτης την όρισε ως μία αιφνίδια κατάσταση που θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή του ανθρώπου (Roberts 2000).

Ο Lindermann θεωρείται ο πατέρας της θεωρίας της κρίσης.

Οι αντιδράσεις θλίψης κλιμακώνονται στα εξής στάδια:

- Διαταραχή της ισορροπίας,
- Διεργασία πένθους,
- Διεργασία προβλήματος,
- Ανάκτηση ισορροπίας

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ 1/5

Η διάρκεια και η σοβαρότητα των αντιδράσεων εξαρτάται από την ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίσει την απώλεια.

Τα άτομα σε οξεία θλίψη/κρίση είναι δεκτικά σε βραχεία θεραπεία, ενώ καλύτερα αντεπεξέρχονται εκείνα με προηγούμενη εμπειρία επιτυχούς αντιμετώπισης κρίσεων.

Ορισμένα αναπόφευκτα γεγονότα προκαλούν στρες σχεδόν όλους τους ανθρώπους, ωστόσο σε κρίση οδηγούνται όσοι είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι λόγω προσωπικότητας ή δεν διαθέτουν επάρκεια συναισθημάτων πόρων. Η εκδήλωση ψυχοπαθολογίας εξαιτίας οξείας θλίψης ελαχιστοποιείται με την κατάλληλη παρέμβαση.

Πλέον οι κοινωνικοί επιστήμονες ενθαρρύνουν τους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν απώλεια αγαπημένων προσώπων να βιώσουν μια περίοδο πένθους, προκειμένου να αποδεχτούν την απώλεια και να προσαρμοστούν στη νέα τους ζωή.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ 2/5

Η παρουσία της κρίσης εξαρτάται κυρίως από τη σημασία/ερμηνεία που δίνει το άτομο στο εκλυτικό γεγονός και είναι ανεξάρτητη από τη δυναμική του.

Για την παρουσία της κρίσης καθοριστικός παράγοντας είναι η ανισορροπία ανάμεσα στη σημασία που αποδίδει το άτομο στο απειλητικό γεγονός και στους πόρους που διαθέτει για να το αντιμετωπίσει.

Ο Roberts (2000) αναφέρεται στα στάδια αντίδρασης του ατόμου σε κρίση που προσδιόρισε ο Caplan τα οποία και κατέγραψε:

(α) εμφάνιση έντασης,

(β) αυξημένη ένταση και δυσλειτουργία,

(γ) υπερβολική ένταση, κατά την οποία το άτομο ενδεχομένως να περιπέσει) σε κατάθλιψη, και

(δ) στο τελικό στάδιο, το άτομο μπορεί να βιώσει ψυχική διάλυση ή ψυχική διαταραχή, ή να λύσει εν μέρει την κρίση με τη χρήση νέων μεθόδων αντιμετώπισης.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ 3/5

Ο Carlan θεωρούσε πως εξαρτάται από την αντιμετώπιση εάν η κρίση θα αποτελέσει ευκαιρία για ωρίμανση της προσωπικότητας (ψυχική ανθεκτικότητα/resillience) ή θα καταστήσει το άτομο πιο ευάλωτο σε ψυχοπαθολογίες.

Η συνεισφορά της κοινωνικής λειτουργού Rapoport στη βασική θεωρία της κρίσης θεωρείται ουσιαστική. Η Rapoport (1962, 1964) υπογράμμισε την αλληλεπίδραση των τριών παραγόντων στη δημιουργία μιας κατάστασης κρίσης:

- α. ενός απειλητικού γεγονότος,
- β. μιας απειλής στους στόχους ζωής του ατόμου
- γ. και της ανικανότητας απόκρισης με επαρκείς μηχανισμούς αντιμετώπισης.

Η τωρινή αντιμετώπιση της κρίσης δίνει στο άτομο «δεύτερη ευκαιρία» να διορθώσει τα λάθη στην επίλυση προβλημάτων σε προγενέστερα στάδια ζωής.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ 4/5

Η Rapoport ανέφερε για την αρχική κρίση:

Τα άτομα σε κρίση πρέπει άμεσα να επισκεφθούν έναν επαγγελματία. Στόχος του επαγγελματία στην πρώτη συνέντευξη είναι να κάνει μια αρχική διάγνωση και να εκφράσει την αισιοδοξία του για τη δυνατότητα επίλυσης της κρίσης, βασιζόμενος σε στοιχεία που προκύπτουν από τη συνεργασία του με το άτομο.

Η Rapoport διατύπωσε **τρεις προϋποθέσεις για τη δυνατότητα επίλυσης της κρίσης και την προσαρμογή του ατόμου και της οικογένειας:**

α. Μια πλήρη γνωστική αποτίμηση της κατάστασης που προκάλεσε την κρίση.

β. Κατάλληλο χειρισμό της συγκίνησης (αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων με τρόπους που επιτρέπουν τη μείωση της έντασης και τον έλεγχο της κατάστασης).

γ) Θέληση του ατόμου να ζητήσει και να αποδεχτεί βοήθεια στην προσπάθειά του να αντεπεξέλθει.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ 5/5

Η προσαρμογή της βασικής θεωρίας της κρίσης στην κοινωνική εργασία άρχισε από τη δεκαετία του 1960 με πρωτοπόρους την Rapoport, Parad, Golan και Kaplan. Η Golan 1978 επιχείρησε την πρώτη διακριτή θεώρηση και πρότεινε ένα βασικό μοντέλο άσκησης κοινωνικής εργασίας σε καταστάσεις κρίσης με το βιβλίο της Treatment in Crisis Situations.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί ανέκαθεν παρείχαν υπηρεσίες σε άτομα και οικογένειες που ζούσαν σε στρεσογόνες συνθήκες. **Ιδίως μετά τον Α΄ και Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι κοινωνικοί λειτουργοί βοήθησαν όσο μπορούσαν οικογένειες σε κρίση καθώς είχαν να αντιμετωπίσουν υπερβολικές εντάσεις και πολυδιάστατες ανάγκες με τη διάλυση των οικογενειών, την απασχόληση των μητέρων, την ίδρυση υπηρεσιών για παιδιά.**

Αρχικά η παρέμβαση στην κρίση εφαρμόστηκε σε υπηρεσίες υγείας και κυρίως ψυχικής υγείας. Στη συνέχεια επεκτάθηκε σε υπηρεσίες παιδικής προστασίας, παραβατικότητας ανηλίκων και σε προνοιακές υπηρεσίες για την οικογένεια. Ειδικότερα, η ανάπτυξη των υπηρεσιών παρέμβασης σε κρίση άρχισε από τον χώρο της ψυχικής υγείας στο τέλος της δεκαετίας του 1950. Τη δεκαετία του 1950 σημειώθηκε μεγάλη ανάπτυξη των κοινοτικών κέντρων πρόληψης αυτοκτονιών, αλκοολικών, χρήστε ουσιών και σε ψυχικά ασθενείς.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η παρέμβαση σε κρίση υιοθετήθηκε ως θεωρητική βάση των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας (για οικογένειες και ηλικιωμένους) και των υπηρεσιών παιδικής προστασίας στα δικαστήρια ανηλίκων (Golan 1986).

Η Golan (1986), βασιζόμενη στο κλινικό και ερευνητικό έργο των Lindemann και Caplan, καθώς και των μεταγενέστερων θεωρητικών όπως Rapoport, Parad διαμόρφωσε ένα βασικό εννοιολογικό πλαίσιο για παρέμβαση σε καταστάσεις κρίσης στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας το οποίο εξακολουθεί να έχει ευρεία απήχηση.

Το εν λόγω πλαίσιο έχει επηρεαστεί από τις ακόλουθες θεωρίες:

Ψυχαναλυτική θεωρία, Θεωρία του «εγώ», Θεωρία Erikson, Διαπροσωπική θεωρία, Θεωρία του στρες, Θεωρία της μάθησης, Θεωρία των συστημάτων και Θεωρία των οικολογικών συστημάτων.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Σύμφωνα με τη θεωρία της Κρίσης της Golan **οι κρίσεις** συμβαίνουν στη διάρκεια της ζωή των ατόμων, αλλά και στα πλαίσια των οικογενειών, των ομάδων ή των κοινοτήτων, **αρχίζουν δε συνήθως με κάποιο απειλητικό γεγονός το οποίο ορίζεται ως εξωτερική δοκιμασία ή εσωτερική πίεση.**

Το γεγονός αυτό μπορεί να είναι ένα ή περισσότερα συμβάντα τα οποία διαμορφώνουν ένα αθροιστικό αποτέλεσμα. **Με την επιρροή του εν λόγω γεγονότος διαταράσσεται η ομοιοστατική ισορροπία του ατόμου το οποίο έτσι εισέρχεται σε μία ευάλωτη φάση.**

Το άτομο στην προσπάθειά του να ανακτήσει την ισορροπία του διέρχεται από μία σειρά φάσεων, οι οποίες είναι δυνατόν να προβλεφθούν.

Αρχικά χρησιμοποιεί τους συνήθεις-οικείους τρόπους επίλυσης προβλημάτων και εάν δεν τα καταφέρει δοκιμάζει νέους.

Αν παρά τις προσπάθειες αυτές δεν επιλύεται το πρόβλημα, τότε η ένταση κορυφώνεται. Στο σημείο αυτό ένας εκλυτικός παράγοντας οδηγεί το άτομο σε ένα σημείο καμψής, εκεί όπου οι διορθωτικοί μηχανισμοί του παύουν να λειτουργούν.

Τότε το άτομο εισέρχεται σε φάση συναισθηματικής ανισορροπίας και κοινωνικής αποδιοργάνωσης, όπου την περίοδο αυτή την αποκαλούμε **οξεία φάση ή οξεία κρίση.**

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Κατά την διάρκεια της εξέλιξης της κρίσης, το άτομο συνήθως εκλαμβάνει τα αρχικά και τα ακόλουθα στρεσογόνα γεγονότα είτε:

α) **ως απειλή** στις ενστικτώδεις ανάγκες ή στην αίσθηση αυτονομίας και ευημερίας του,

β) **ως απώλεια** ενός προσώπου ή μιας ικανότητας,

γ) **ως πρόκληση** για επιβίωση, ωρίμανση ή επιτυχία.

Καθένας από τους παραπάνω τρόπους αντίληψης προκαλεί μια χαρακτηριστική συγκινησιακή αντίδραση, η οποία εκφράζει το υποκειμενικό νόημα που αποδίδει το άτομο στα γεγονότα.

Η απειλή προκαλεί υψηλό επίπεδο άγχους, η απώλεια συνοδεύεται από αισθήματα θλίψης, αποστέρησης και πένθους, ενώ η πρόκληση προκαλεί συνήθως ένα μέσο επίπεδο άγχους, αλλά προσφέρει ελπίδα και προσδοκία.

Η κρίση αποτελεί μια επίπονη προσπάθεια του προσώπου για προσαρμογή.

Η πραγματική κατάσταση της οξείας φάσης/ενεργού ανισορροπίας έχει μέγιστη διάρκεια από 4-6 εβδομάδες καθώς η αντοχή του ανθρώπου στο υπερβολικό άγχος είναι περιορισμένη.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Κατά τη διάρκεια της επίλυσης της κρίσης, το άτομο τείνει να είναι ιδιαίτερα πρόθυμο για βοήθεια. Οι συνήθεις μηχανισμοί άμυνας του έχουν εξασθενήσει, οι οικείοι τρόποι που χρησιμοποιούσε για την επίλυση προβλημάτων είναι ανεπαρκείς, και το «εγώ» του είναι πιο ανοιχτό σε εξωτερική επιρροή και αλλαγή. Κατά τη φάση της αποδιοργάνωσης, το "εγώ" μαθαίνει νέους τρόπους προσαρμογής και έτσι γίνεται ικανότερο στην αντιμετώπιση μελλοντικών καταστάσεων.

Μια κατάσταση κρίσης ορίζεται από πέντε στοιχεία:

- α. Το στρεσογόνο γεγονός,
- β. το ευάλωτο στάδιο,
- γ. το εκλυτικό γεγονός,
- δ. το στάδιο της οξείας κρίσης και
- ε. το στάδιο της αναδιοργάνωσης

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Στρεσογόνος Παράγοντας: Με την εμφάνιση του στρεσογόνου παράγοντα η ισορροπία του ατόμου αρχίζει να αλλάζει. Οι παράγοντες που μπορούν να πυροδοτήσουν μια κατάσταση κρίσης είναι απεριόριστοι.

Ευάλωτο Στάδιο: Κάποια γεγονότα της ζωής είναι για όλους οδυνηρά, εάν προκαλέσουν κρίση, αυτή εξαρτάται από το νόημα που έχουν τα συγκεκριμένα γεγονότα στο συνολικό πλαίσιο ζωής του ατόμου (EII, 1999).

Η πορεία των αντιδράσεων του ατόμου κατά τη διάρκεια του ευάλωτου σταδίου σύμφωνα με την Golan (1978) εξελίσσεται σε τρεις διαδοχικές φάσεις:

(α) Εμφάνιση της έντασης. Το άτομο αιφνιδιάζεται, συνήθως αρνείται το γεγονός και χρησιμοποιεί έναν ή περισσότερους από τους οικείους τρόπους για να λύσει το πρόβλημα. Εάν δεν τα καταφέρει, βιώνει αυξημένη ένταση και μία αίσθηση αναποτελεσματικότητας,

(β) Υπερβολική ένταση. Το άτομο κινητοποιεί τα αποθέματα εξωτερικών και εσωτερικών πόρων και δοκιμάζει νέους τρόπους αντιμετώπισης. Εάν δεν καταφέρει την επίλυση, την ανακούφιση ή έστω κάποιο επαναπροσδιορισμό του προβλήματος σε πιο αποδεκτή μορφή, η ένταση κορυφώνεται και αισθάνεται σύγχυση, αγωνία, αδυναμία, θυμό ή θλίψη οπότε και εισέρχεται στην επόμενη φάση

(γ) Κορύφωση της έντασης. Το άτομο εμφανίζει αυξανόμενη αποδιοργάνωση στη λειτουργικότητα του, θλίψη, αδυναμία, απόγνωση, μερική παλινδρόμηση των λειτουργιών του «εγώ» σε ένα πιο πρώιμο επίπεδο και μία πιο παιδικού τύπου συμπεριφορά. Οι γνώριμοι αυτοί τρόποι έχουν χρησιμοποιηθεί κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του ατόμου και έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικοί στην αντιμετώπιση των εντάσεων και τη διατήρηση της συναισθηματικής του ισορροπίας.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Οι Butler & Pritchard (1990) αναφέρουν ότι η παρέμβαση στο στάδιο της κρίσης αποτελεί μία ευκαιρία για ωρίμανση και αλλαγή, επειδή το άτομο σε αυτή τη φάση εκδηλώνει μεγαλύτερες ανάγκες εξάρτησης και είναι περισσότερο δεκτικό σε αλλαγές.

Εκλυτικός παράγοντας. Ο εκλυτικός παράγοντας είναι ένα νέο γεγονός που προκαλεί κορύφωση της έντασης και μετατρέπει την ευάλωτη κατάσταση του ατόμου σε ενεργό κρίση.

Μερικές φορές συμπίπτει με τον αρχικό στρεσογόνο παράγοντα, είναι δε τόσο ισχυρός ώστε ανατρέπει την ισορροπία του ατόμου. Άλλες φορές συμβαίνουν μια αλυσίδα από στρεσογόνα γεγονότα που εξαντλούν την ικανότητα του ατόμου το οποίο οδηγείται σε ενεργό κρίση.

Το εκλυτικό γεγονός παρουσιάζεται συνήθως μια ή δύο εβδομάδες πριν το άτομο ζητήσει βοήθεια, αλλά δεν αποκλείεται να είναι ένα γεγονός που συνέβη την προηγούμενη ημέρα (Aguilera, 1998). **Συνήθως προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο και κινητοποιεί το άτομο να ζητήσει βοήθεια.** Μερικές φορές το οδηγεί σε πράξεις βλαπτικές για το ίδιο ή τους άλλους.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Στάδιο οξείας κρίσης. Το στάδιο της ενεργού κρίσης ή οξεία φάση της κρίσης αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία η ένταση του ατόμου έχει κορυφωθεί και έχει εγκατασταθεί η ανισορροπία. Σύμφωνα με την αναφορά της Golan οι αναμενόμενες αντιδράσεις του ατόμου στη φάση αυτή περιλαμβάνουν: αλλαγές στις συνήθειες ύπνου και φαγητού (αϋπνία και ανορεξία), άσκοπη δραστηριότητα ή απάθεια και άλλα σωματικά ενοχλήματα, επώδυνη ψυχική ενασχόληση με τα γεγονότα της κρίσης, αυτοκτονικές τάσεις ή επιθετικότητα εναντίον τρίτων και σοβαρή εξασθένηση της ικανότητας του ατόμου να αντιμετωπίσει τα προβλήματα. Οι γνωστοί τρόποι είναι ανεπαρκείς για την αντιμετώπιση της δυσφορίας, των αισθημάτων ανασφάλειας και του άγχους.

Η πρόιμη παρέμβαση θεωρείται ιδιαίτερα κρίσιμη, αφού αναμένεται να εμποδίσει την επιδείνωση της κατάστασης και να επαναφέρει σε σύντομο χρόνο το άτομο στην ισορροπία του.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Στάδιο αναδιοργάνωσης. Σε αυτό το στάδιο ανακτάται η ισορροπία του ατόμου, με την ενεργοποίηση νέων πόρων και την υιοθέτηση νέων τρόπων προσαρμογής.

Για παράδειγμα, η περίπτωση μιας οικογένειας, η οποία μετά από την απόπειρα αυτοκτονίας του έφηβου παιδιού της, αποφασίζει να επικοινωνήσει με τα μέλη της.

Το στάδιο αυτό διακρίνεται σε τρεις φάσεις:

(α) Αλλαγή της γνωστικής αντίληψης -το άτομο προσπαθεί να καταλάβει τι έγινε από αντικειμενική και υποκειμενική σκοπιά,

(β) Διευθέτηση των συγκινήσεων -το άτομο εκφράζει και αποδέχεται τα συναισθήματά του που συνδέονται με την κρίση,

(γ) Ανάπτυξη νέων προτύπων συμπεριφοράς και αντιμετώπισης προβλημάτων -το άτομο αρχίζει να υιοθετεί θετικούς τρόπους για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του και αξιοποιεί τη βοήθεια άλλων ατόμων και οργανώσεων για την επίτευξη των στόχων του.

Το τελικό επίπεδο προσαρμογής ή λειτουργικότητας του ατόμου μετά την κρίση μπορεί να είναι χαμηλότερο, ίσο ή υψηλότερο από το επίπεδο προσαρμογής που είχε πριν την κρίση.

Διάγραμμα 1.1

Η εξελικτική πορεία της κρίσης

(1) Εμφάνιση έντασης: χρήση οικείων δεξιοτήτων αντιμετώπισης.

(2) Υπερβολική ένταση: ενεργοποίηση πόρων, χρήση νέων δεξιοτήτων αντιμετώπισης.

(3) Κορύφωση της έντασης: αυξημένη αδυναμία, εμφάνιση εκλυτικού γεγονότος.

(4) Οξεία φάση της κρίσης: συναισθηματική ανισορροπία και κοινωνική αποδιοργάνωση, υψηλό κίνητρο να δεχθεί βοήθεια (διάρκεια 4-6 εβδομάδες).

(5) Ανασυγκρότηση με παρέμβαση: επιστροφή σε επαρκή λειτουργικότητα. Χωρίς παρέμβαση: ενδεχόμενη ανεπαρκή λειτουργικότητα.

(6) Επίλυση: ρεαλιστική αντίληψη της κατάστασης, επάρκεια υποστήριξης, επάρκεια δεξιοτήτων αντιμετώπισης.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Σύμφωνα με την Golan η έκβαση της κρίσης επηρεάζεται από τις κοινωνικές και πολιτιστικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά, την επιρροή της οικογένειας, των φίλων, τις κοινοτικές υπηρεσίες και φυσικά από τη θεραπεία.

Τύποι καταστάσεων κρίσης

Με βάση τη φύση των στρεσογόνων παραγόντων οι ιδρυτές της θεωρίας της κρίσης διέκριναν **δύο βασικούς τύπους:**

τις αναπτυξιακές κρίσεις ή κρίσεις ωρίμανσης/μετάβασης και **τις περιστασιακές** ή τυχαίες κρίσεις.

Συχνό είναι το φαινόμενο της ταυτόχρονης επίδρασης αναπτυξιακών και περιστασιακών παραγόντων στην πυροδότηση μιας κρίσης, λόγω χάρη στο διαζύγιο των γονέων κατά την εφηβική ηλικία του παιδιού σε συνδυασμό με την αλλαγή του τόπου διαμονής.

Στην περίπτωση αυτή τα ευρήματα της κλινικής έρευνας των Erikson, Bowlby κ.ά. έδειξαν ότι η κρίση μεγιστοποιείται (Parad, 1966).

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

A. Αναπτυξιακές ή μεταβατικές κρίσεις

Οι αναπτυξιακές κρίσεις συνδέονται με το αποκαλούμενο αναπτυξιακό στρες ή άγχος που εμφανίζεται κατά τη μετάβαση από το ένα αναπτυξιακό στάδιο στο άλλο, ή κατά τη μετάβαση από μία συνθήκη ζωής σε μία άλλη. Σύμφωνα με τη θεωρία του Erikson (1975), τα σημεία μετάβασης από το ένα στάδιο ψυχοκοινωνικής ωρίμανσης του ατόμου στο άλλο θεωρούνται κρίσιμα και μπορεί να προκαλέσουν ανατροπή της ισορροπίας του.

Επί παραδείγματι, η περίοδος της εφηβείας είναι γνωστή για τις συναισθηματικές εντάσεις που προκαλεί στα νέα άτομα, τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν τις σεξουαλικές ενορμήσεις τους, να αποφασίσουν για την επαγγελματική τους εκπαίδευση και να αναπτύξουν νέες σχέσεις με τους γονείς τους. Σε αυτή την πορεία το νέο άτομο μπορεί να κατακλυστεί από άγχος και να βρεθεί σε κατάσταση κρίσης.

Κάτι ανάλογο μπορεί να συμβεί και με τις οικογένειες καθώς μετακινούνται από μια κατάσταση ζωής σε μια άλλη, όπως η γέννηση του πρώτου παιδιού με την οποία αλλάζει η δομή της οικογένειας. Η αλλαγή αυτή μπορεί να επιφέρει κρίση στην οικογένεια αν τα μέλη της αδυνατούν να αποκριθούν στα αιτήματα που δημιουργούνται για προσαρμογή των οικογενειακών ρόλων.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Μερικές από αυτές είναι: ο γάμος, η γέννηση των παιδιών, η έναρξη της φοίτησης του παιδιού στο σχολείο, η συμπεριφορά στην εφηβεία, η απομάκρυνση του νέου ατόμου από το σπίτι να ζήσει μόνο του, η ένταξη στον εργασιακό χώρο, οι επιλογές ή αλλαγές καριέρας, ο χωρισμός και το διαζύγιο, η μονογονεϊκότητα, οι γεωγραφικές μετακινήσεις, η μετανάστευση, η πρόωρη χηρεία, η είσοδος στη μέση ηλικία, ο θάνατος αγαπητού προσώπου, η συνταξιοδότηση, η εξασθένηση της υγείας, η ιδρυματοποίηση, η χηρεία, η μοναξιά (Herworth et al. 1997).

Οι περιστασιακές ή τυχαίες κρίσεις συνδέονται με μη αναμενόμενα γεγονότα που αιφνιδιάζουν το άτομο ή την οικογένεια όπως λόγω χάρη μία αναπηρία λόγω τροχαίου ή ο θάνατος ενός παιδιού στην οικογένεια.

Τα γεγονότα αυτά συνήθως προκαλούν σοβαρή συναισθηματική δυσκολία καθώς επιβάλλουν αναγκαστικές αλλαγές στους κοινωνικούς ρόλους που το άτομο δεν είναι έτοιμο να αντιμετωπίσει. Επίσης, η δυσκολία του ατόμου και της οικογένειάς του αυξάνεται σε περίπτωση ανυπαρξίας προτύπων προσαρμογής (π.χ. μονογονεϊκότητα).

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Υπαρξιακές κρίσεις

Εκτός από τους αναπτυξιακούς και περιστασιακούς παράγοντες κρίσης, οι Gilliland και James (1993) αναφέρονται και σε μία τρίτη διάκριση, την **υπαρξιακή κρίση η οποία αφορά σε εσωτερικές συγκρούσεις και άγχη συνδυαζόμενα με σημαντικά ζητήματα το ατόμου, όπως ο σκοπός, η υπευθυνότητα, η ανεξαρτησία, η ελευθερία και η δέσμευση.**

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

Μία υπαρξιακή κρίση στην ηλικία των 40 χρόνων, ίσως συνοδεύεται από την επίγνωση του ατόμου ότι ποτέ δεν θα κάνει κάτι σημαντικό στον επαγγελματικό χώρο ή αλλού στην ηλικία των 50 μπορεί να συνδέεται με ενοχές, όταν το άτομο έχει επιλέξει να μην κάνει οικογένεια ή δεν έχει αφήσει ποτέ το πατρικό του σπίτι και αντιλαμβάνεται ότι έχει χάσει την πιθανότητα ολοκλήρωσής του· τέλος, στην ηλικία των 60 χρόνων, το άτομο ίσως έχει μία επίμονη αίσθηση ότι η ζωή του δεν έχει νόημα και διαπιστώνει ένα ανεκπλήρωτο κενό. Ωστόσο, η διάκριση αυτή φαίνεται να αποτελεί μέρος των αναπτυξιακών κρίσεων καθώς αφορά στην προβληματική για αναζήτηση νοήματος ζωής από τη μέση ηλικία του ατόμου και μετά.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Ταξινόμηση κρίσεων στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας

Οι καταστάσεις κρίσης που συνήθως αντιμετωπίζουν τα άτομα και οι οικογένειες που προσφεύγουν σε κοινωνικούς λειτουργούς συνδέονται με οικογενειακούς, οικονομικούς, αναπτυξιακούς, κοινοτικούς, φυσικούς, και πολιτικούς παράγοντες (Bronwyn, 2000).

Οικογενειακοί παράγοντες: ενδοοικογενειακή βία (κακοποίηση παιδιού ή συζύγου, αιμομιξία), χρόνια ασθένεια, ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, εγκατάλειψη παιδιού από τον γονιό του, διαζύγιο, έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης.

Οικονομικοί παράγοντες: φτώχεια, ανεργία, απώλεια εργασίας, κλοπή σπιτιού, υψηλές ιατρικές δαπάνες, έλλειψη παιδικών σταθμών, απώλεια χρημάτων λόγω εθισμού σε ουσίες ή χαρτοπαιξία, είναι μερικές από τις καταστάσεις χρόνιας ή ξαφνικής οικονομικής στέρησης που μπορεί να πυροδοτήσουν αντιδράσεις κρίσης.

Αναπτυξιακοί παράγοντες: γεγονότα του κύκλου ζωής του ατόμου και της οικογένειας.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΗΣ GOLAN

Κοινοτικοί παράγοντες: έλλειψη ή ανεπάρκεια κοινοτικών υπηρεσιών, κοινωνική περιθωριοποίηση ατόμων λόγω κοινωνικών διακρίσεων (άτομα με αναπηρίες, πρώην χρήστες, φορείς του AIDS που δεν βρίσκουν δουλειά), εκδηλώσεις βίας στη γειτονιά, στο σχολείο, μπορούν να συμβάλουν σε ατομική ή οικογενειακή κρίση.

Φυσικοί παράγοντες: πλημμύρες, σεισμοί, πυρκαγιές, παρατεταμένες πολύ υψηλές ή πολύ χαμηλές θερμοκρασίες.

Πολιτικοί παράγοντες: πόλεμος, πρόσφυγες, μετανάστευση, παλιννόστηση, αντιδημοκρατικά καθεστώτα.

Οι οικονομικοί μετανάστες, νόμιμοι ή μη, και οι πολιτικοί πρόσφυγες, συνήθως παλεύουν να προσαρμοστούν σε ένα άγνωστο κοινωνικό περιβάλλον κάτω από εξαιρετικά αντίξοες κοινωνικές συνθήκες. Άμεσες ανάγκες τους για απασχόληση, στέγαση, υγεία, ένταξη, προσαρμογή κ.α. συχνά παραβλέπονται ή καλύπτονται ελλιπώς και ευκαιριακά, με αποτέλεσμα να βιώνουν τις αλλαγές αυτές στη ζωή τους με υψηλά επίπεδα άγχους, ματαίωσης ή και απειλής για την ασφάλεια και την επιβίωσή τους.